

UNIUNEA LUPTĂTORILOR MEMORANDIȘTI

În sinul luptelor de clasă, a bătăliilor purtate de masele populare din patria noastră pentru libertate și dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale și neatarnare, pentru progres și civilizație, un moment de seamă l-a constituit mișcarea memorandistă din anii 1892—1894. Memorandumul — Biblia politică a poporului românesc, un simbol de credință — prin care românii din Transilvania și-au manifestat în mod ferm hotărârea de a lupta împotriva dualismului austro-ungar, de a se afirma ca națiune de sine stătătoare, în deplinătatea drepturilor lor la viața suverană și independentă, a fost înaintat Curții de la Viena de o impunătoare delegație de 300 de persoane din toate straturile societății românești, o adevărată reprezentanță națională¹. „În anul 1892, când apăsarea politică, socială și economică a românilor ardeleni, prin suirea la cîrma țării a lui Bánffy Dezső a trecut toate marginile — sublinia un delegat — poporul român a hotărît ca toate prigonirile, relele și nedreptățile ce bîntuie acest popor, să fie cuprinse într-un document numit „Memorand“ și acesta prezentat împăratului din Viena ca semn de protest al neamului românesc. Pelerinajul memorandist a durat din 29 mai la 10 iunie. Deputația a avut 300 de membrii delegați ai județelor. Din fiecare județ erau aleși 5—6 deputați”². Toți — „domni și plugari” — erau animați de același gând: „gata de orice jertfă”, totul „pentru națiune, nimic pentru noi”³.

Care a fost destinul memorandiștilor în decursul anilor? Răspunsul îl găsim în memoria documentelor arhivistice.

Memorandiștii au fost victimele manifestărilor șovine organizate și desfășurate sub protecția autorităților dualiste. Drumul de întoarcere de la Viena a fost presărat de suferințe; ajunși acasă, la căminele lor, au fost „umiliți și torturați”, țiriți „în fața tribunalelor maghiare și condamnați pe capete” pentru că s-au ridicat în „apărarea drepturilor ro-

---

¹ Comitetul național prezidat de dr. Ioan Rațiu, constituit în baza hotărîrii Conferinței naționale ținută în zilele de 10 și 11 ianuarie 1892, a dispus a se alege în toată țara „bărbați de încredere” ca membrii ai delegației, care avea să ducă la Viena „Jalba și protestul unui popor vrednic de o soartă mai bună”. Această hotărîre „a străbătut dintr-o dată pînă în ultima colibă a văilor ascunse” (I. B. Boiu, *Cu Memorandumul la Viena. Amintiri*. Sibiu, 1932, p. 6).

² Arh. Stat București, fond Președenția Consiliului de Miniștri, dos. 228/1939, f. 5.

³ I. B. Boiu, *op. cit.*, p. 5 și 9.

mânilor ardeleni“ și au „manifestat spre întregirea neamului“. Alexe Fedorca⁴, unul din cei 300 delegați, descrie astfel calvarul memorandiștilor: „Ardealul a fost prefăcut într-un vast cîmp de închiziții, teroare, măceluri, temniță, omoruri și martirizări. Împotriva lor s-au dezlănțuit prigoane înfricoșătoare. În urma Memorandumului, unii au fost umiliți și torturați, alții au fost insultați și loviți. Li s-au distrus casele, li s-a confiscat întregul lor avut, au fost sărăciți pînă la extrem. Au azvîrlit în ei cu pietre. Au fost batjocoriți“⁵.

În acele zile grele, atît pentru ei cît și pentru românii transilvăneni, memorandiștii erau conștienți că activitatea lor neobosită, „simbolul unei colectivități românești“, întreaga mișcare memorandistă, prin caracterul ei, prin scopul urmărit și mai ales prin consecințele sale, se constituie ca parte integrantă a luptei de eliberare națională a românilor la cîmpăna secolelor XIX și XX. „Noi — releva cu mîndrie un memorandist — în împrejurările grele, într-un stat dominant, străin, fără să ne cruțăm și punindu-ne zilnic în joc libertatea personală am luptat cu cinste și folos pentru izbînda ideilor noastre naționale pe măsură ce am adus în masă întunecoasă a neamului lumina conștiinței de sine și-i arătam drumul de libertate și cultură“⁶.

Condamnarea și întemnițarea unor memorandiști, ca urmare a procesului desfășurat la Cluj, în sala „Redutei“, între 7—25 mai 1894, n-au însemnat înfrîngerea voinței de luptă a poporului român; lucru pe care a trebuit să-l recunoască chiar unul din principalii acuzatori, la sfîrșitul procesului, prin cuvintele: „Dumneavoastră sînteți condamnați, dar învinși sîntem noi“.

Pentru „țara noastră, una și eternă“, memorandiștii „au luptat, au suferit întemnițări și pauperizări“; triumful neamului românesc l-au plătit „cu chinurile robiei“ și unii dintre ei „ale morții“⁷. O parte din memorandiști s-au stins din viață la sfîrșitul secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX: Aurel Suciu în 1898, Nicolae Cristea, Ioan Rațiu și Patriciu Barbu în 1902, D. P. Barcianu în 1903, Gh. Domide în 1909, D. Roman în 1917, Rubin Patitia în martie 1918 etc. Marea majoritate a lor au ajuns însă să-și vadă visul împlinit, unii fiind ei însuși purtătorii drapelului desăvîrșirii unității naționale.

⁴ Alexe Fedorca a participat la Viena în calitate de reprezentant al județului Sălaj. Pe atunci era profesor la gimnaziul romano-catolic din Șimleul Silvaniei. A fost persecutat „lăsat pe drumuri, bombardat cu pietre“ și a „suferit persecutări și daune pentru drepturile românilor ardeleni și pentru atitudinea manifestată spre întregirea neamului“. De asemenea, autoritățile dualiste „l-au dat afară din slujbă“, lăsîndu-l „muritor de foame pentru totdeauna și exilat pe 10 ani“; căsuța pe care o avea a fost „distrusă pînă la pămînt“.

Arh. Stat. București, loc. cit.

⁵ *Idem*, f. 9.

⁶ *Idem*.

⁷ *Idem*, f. 22.

Printre zecile de mii de români — țărani, muncitori, intelectuali etc. — ce s-au adunat, ca torențele și riurile revărsate, la Alba Iulia, în acel memorabil 1 decembrie 1918, ca să hotărască pentru veșnicie soarta Transilvaniei se aflau mulți memorandiști. Au ascultat, cu inimile deschise și frunțile semeț înălțate, Declarația adoptată de cei peste 100.000 de reprezentanți ai tuturor satelor și orașelor transilvănene. Atunci, în momentele înălțătoare, de răscruce pentru destinele mîndrilor fii din spațiul mioritic, cînd s-au împlinit vrerile și dorințele milioaneilor de români, de pe ambele versante ale Carpaților, au constatat din nou, cu sentimentul împlinirii, că ei, memorandiștii, reprezentanții unei generații eroice, și-au adus o însemnată contribuție la înălțarea puternicei coloane a edificiului națiunii române. „Procesul memorandiștilor — nota peste cîțiva ani un bătrîn memorandist — a fost un proces de străduințe seculare, îmbogățind măreția supremă a istoriei noastre. Memorandiștii, prin iubirea de neam și patrie, au făurit visul de aur, contribuind cu abnegațiunea cea mai neprihănită la dezrobirea, întregirea și libertatea neamului românesc“. Prin „muncă statornică și nepregetată“ au contribuit la „izbînda dreptății istorice“, la „înfăptuirea României Mari“. Memorandumul „a triumfat, neamul românesc s-a întregit“⁸.

Predînd ștafeta unei generații mai tinere, dornice de afirmare în viața politică, economică și socială a țării întregite — generației marii Uniri de la 1918 — memorandiștii — cîți au mai rămas în viață — au continuat să muncească cu abnegație pentru dezvoltarea și propășirea României întregite⁹. „Dorința noastră — declara unul din vechii luptători — este ca această operă a înfăptuirii și întregirii de neam, la care am contribuit cu toții, și pentru care noi memorandiștii ne-am pus în joc averea și viața, să trăiască în veci și să înflorească“. În semn de prețuire și recunoștință¹⁰, statul român a acordat tot sprijinul material și moral foștilor luptători pentru cauza întregirii neamului ori familiilor acestora.

⁸ *Idem*, f. 9.

⁹ Vasile Lucaci, de pildă, în calitate de membru al Parlamentului a militat cu consecvență pentru îmbunătățirea soartei țăranilor, față de care o viață întregă a fost mai mult decît un prieten, a fost un tată și fiu în același timp. S-a bucurat însă puțin timp de roadele Unirii, deoarece la 29 noiembrie 1922 se stinge din viață într-o odăită modestă dintr-o stradă laterală din Satu-Mare. Aducîndu-i un ultim omagiu, prietenul și fostul lui ucenic, O. Goga, a spus: „Toate steagurile se pleacă în fața acestui sicriu, asupra căruia, în numele ardelenilor cu care ai pribegit ieri pe drumul idealului, pîrînte Vasile, eu smerit ucenic, arunc astăzi un bulgăre de țărîină“. Teodor Mihali, supraviețuitorul tuturor memorandiștilor întemnițați, de asemenea, ca deputat, senator și primar al Clujului (21 aprilie — 21 octombrie 1926; 23 iunie 1927—24 iulie 1931) a depus o rodnică activitate pentru consolidarea Unirii din 1918.

¹⁰ Consiliul Național Român din Arad, și-a exprimat, la 10 decembrie 1918, în unanimitate „mulțumita și recunoștința sa față de activitatea d-lui președinte Mihai Veliciu, căruia îi transmite cele mai călduroase felicitări. Se închină cu sfială înaltea activității sale îndelungate, care a jertfit-o pentru binele și prosperitatea neamului nostru românesc“ (V. Netea, *Istoria Memorandumului*, București, 1947, p. 423).

La 29 mai 1931, cei 42 memorandiști¹¹ „ajunși la adînci bătrînețe“, răspîndiți „prin satele și orașele“ țării, au constituit „Uniunea Luptătorilor Memorandiști“ cu sediul la Cluj, în scopul: „menținerii spiritului de solidaritate și legături de cămărăderie cu toți aceia care au lucrat, suferit și jertfit pentru întregirea neamului românesc“, ajutorarea „luptătorilor săraci, slabi și fără adăpost“ și a familiilor acestora; participării la „acțiuni patriotice“; încurajării „inițiativelor folositoare țării și neamului“; însuflării la generația tînără a iubirii „de neam și patrie“; sprijinirii membrilor ei „din punct de vedere economic, filantropic și cultural“; propagării prin adunări, manifestări publice, comemorări conferințe și serbări a ideilor de „patriotism și solidaritate națională“ în vederea susținerii și apărării „drepturilor neamului român“¹².

În afara membrilor activi, proveniți din rîndul „luptătorilor aflați în viață, care au luat parte în campania memorandistă din anul 1892“ și au fost „componenți ai delegațiilor ce au dus Memorandul la Viena“, din Uniune mai făceau parte, ca membrii onorifici, acele persoane care prin „activitatea lor ziaristică sau politică au acționat în mod eficace pentru întregirea neamului“ și cei ce „au suferit pedepse și întemnițări pentru cauza națională din Ardeal“. În această situație, se aflau, la data constituirii Uniunii, 20 de intelectuali — medici, juriști și profesori — care în 1892—1894, în calitate de membri ai Societății „România Jună“, au „participat și acționat în campania memorandistă într-un entuziasm eroic și înălțător“¹³.

Fiecare membru al Uniunii era dator, în primul rînd, să lupte pentru „onoarea și prosperarea cauzei naționale“, să fie „un apostol și tăl-

¹¹ Cei 42 memorandiști au fost: Avram Nicolae (Copalnic Mănăstur — Satu-Mare); Boiu Ioan Baptist (Sibiu), Boiu Olimpiu (Mălin — Suceava), Baliban Antoniu (Unimăt — Sălaj), Berlea Gavrilă (Șiria — Arad), Bîlțiu Aurel (Rusi — Someș), Bran Emil (Șimleul-Silvaniei), Chifor Ilie (Unguraș — Satu Mare), Colcer Victor (Baia Mare), Cotuț Teodor (Cluj), Cupărescu Ioan (Cluj), David Nicolae (Bucium — Șasa), Doctor Emanoil (Viena), Dragomir Teofil (Jibou — Sălaj), Fedorca Alexa (Cluj), Georgescu Ilie (Poiana Sibiului), Harsan Victor Pop (Sibiu), Juga Ilie (Arcalia — Someș), Leuca Filip (Pîncota — Arad), Lăzărescu Nicolae (Șiria — Arad), Lenghel Ioan (Oarța de Sus — Sălaj), Macarie Alexandru (Iernut — Tîrnava Mică), Maniu Cassiu (Cluj), Mihali Teodor (Cluj), Moga Ilie (Apahida — Cluj), Moldovan Aurel (Ulrichschirchen — Austria), Moldovan Silviu (Arad), Moldovan Matei (Agriș — Sălaj), Mladin Nicolae (Curtici — Arad), Nicolae Enea (Abrud), Orbean Romul (Giulush — Tîrnava Mică), Pătaș Vasile (Hotoan — Sălaj), Pop Iuliu (Mețentiu — Sălaj), Petrovan Gheorghe (Copalnic Mănăstur — Satu Mare), Poicol Vasile (Letca — Someș), Pop Augustin (Lăpușul Unguresc — Someș), Pop Ștefan (București), Scurtu Vasile (Vîma Mare — Someș), Suciu Gheorghe (Cuvîn — Arad), Suciu Vasile (Căpușul de Cîmpie — Turda), Teban Maxim (Căpușul de Cîmpie — Turda), Teban Petru (Căpușul de Cîmpie — Turda).

¹² *Uniunea luptătorilor memorandiști. Statute*, Cluj, 1931, p. 1—2.

¹³ Iată numele lor: Aleman Aurel (Săliște), Anca Gheorghe Juliu (Oradea), Borza Alexandru (Abrud), Capșa Ionel (Botoșani), Cîntuleac Ioachim (Cernăuți), Comșa Nicolae (Sibiu), Fodor Alexandru (Cluj), Gherghel Ilie (Dorohoi), Gregorovici I. (Cernăuți), Lupu Teofil (Suceava), Morariu Gheorghe (Craiova), Popovici Lazăr (Sibiu), Prodanciu Emilian (Cernăuți), Prostean Octavian (Timișoara), Se-

măcitor însuflețit al ideilor și intereselor românești, pînă la ultimele clipe ale vieții sale“, să facă „orice s-ar cere și ar fi inerent îndatoririlor sale de ostaș fidel a dezrobirei naționale și întregirei de neam“¹⁴.

În ianuarie 1932 Uniunea, „fidelă tradițiilor“, în baza experienței pe care memorandiștii au „făcut-o în școala cea mare și grea a vieții“, a adresat guvernului și Corpurilor Legiuitoare un memoriu în problema conversiunii datoriilor agricole, căruia însă nu i s-a dat curs¹⁵. Ca urmare, în martie 1933, Uniunea a depus în Parlament un proiect de lege prin care, în afara problemei datoriilor agricole, se cerea: improprietărea vechilor luptători aflați în viață cu 15 jugăre de pămînt din rezervele de stat; restituirea celor în drept a proprietăților confiscate de autoritățile dualiste; stabilirea unei rente viagere de 3.000 lei lunar celor aflați în viață și văduvelor lor fără „deosebire de starea lor economică sau socială“; încadrarea în funcții administrative a copiilor memorandiștilor „dacă întrunesc condițiile legale“; acordarea de permise gratuite pentru călătorii pe mijloace de transport și tratament, în stațiunile climaterice și balneare etc.“¹⁶.

Deoarece lucrurile s-au tergiversat, președintele Uniunii, Alexe Fedorca, a adresat la 24 iunie 1938, în numele memorandiștilor „supraviețuitori ajunși la adînci bătrînețe și grave neajunsuri ale trecutului“, un memoriu președintelui Consiliului de Miniștri în care se cerea „o repartitie națională pentru suferințele de multe decenii și îndeosebi pentru pauperizarea îndurată din partea adversarilor noștri milenari“. Problema a fost reluată la 10 noiembrie 1938, într-o adunare organizată la Cluj, împreună cu reprezentanții autorităților, cu care ocazie s-a întocmit un „Pronunțiament“ destinat guvernului. După ce se descrie succint contribuția memorandiștilor la „dezrobirea neamului“, suferințele îndurate, în perioada 1892—1918, din partea autorităților austro-ungare, se subliniază rolul pe care l-au avut „apostolii românilor“ alături de masele populare, în făurirea destinului poporului român. „Constatăm că ceea ce face continuitatea patriei române nu sînt nici miniștrii, nici guvernatorii, sînt apostolii românilor, care de pe vremea primelor lupte și pînă astăzi au dăinuit fără întrerupere, fără schimbare, fără scădere și alcătuiesc urzeala puternică din istoria românilor. Puterea martirilor românismului este spirituală și trainică. Puterea guvernelor, legitimă dar trecătoare, este șubredă chiar din origine. De durata lor nu atîrnă și aceea a patriei“.

Ileschi Dumitru (Cernăuți), Solomon Eugeniu (Blaj), Tarangul Erast (Cernăuți), Tincu Aurel (Orăștie), Turcan Nicolae (Cernăuți), Vaida Voivod Alexandru (București).

¹⁴ *Uniunea luptătorilor memorandiști, Statute*, Cluj, 1931, p. 7.

¹⁵ *Memoriu în chestiunea asanării datoriilor agricole*, Zalău, 1932.

¹⁶ *Arh. Stat. București*, loc. cit., f. 11.

În continuare, după ce se cere ca proiectul de lege din martie 1933 să „fie pus la ordinea zilei“, se arată: „N-am fost, nu sîntem și nici în viitor nu vom fi nici profitori, nici oportuniști, nici speculanți. Noi, memorandiștii am expus, a treia oară, titlurile drepturilor imprescriptibile și sfinte ale națiunii române pe care dușmanii națiunii doreau să fie pierdute pentru veșnicie și pe care noi memorandiștii le-am regăsit în toată splendoarea lor. Am arătat calea mîntuirii neamului român prin curaj, prin disciplină națională, prin iubirea libertății neamului român“¹⁷.

În ianuarie 1939 erau în viață 23 de memorandiști, iar în iulie, același an, 18 „supraviețuitori din cei 300 ai falnicei falange de luptători“, aflați într-o situație materială grea „datorită silniciei seculare și prădăciunilor claselor superioare a foștilor dominatori“¹⁸.

În timpul guvernului condus de C. Argetoianu (28 septembrie — 23 noiembrie 1939), ca urmare a intervențiilor dese făcute de Uniune, s-a acordat celor 17 memorandiști, aflați în viață, „nedoboriți încă de vreme, dar neputincioși la adînci bătrînețe, de 75—80 de ani“, o pensie lunară de 5000 lei, pentru suferințele și „pălmuirile de care au avut parte și prea din cale afară din anul 1892, 25 mai — 2 iunie“.

După răpirea nord-estului Transilvaniei de către horthyști, ca urmare a dictatului imperialist de la Viena, o „parte din memorandiști au rămas în teritoriul ocupat“, iar alții, din cauza terorii deslănțuite, au fost nevoiți să se refugieze din județele din nord-estul Transilvaniei. În octombrie 1940 mai erau în viață 16 luptători, care în perioada 1892—1894 au „dezlănțuit campania memorandistă, cerind împăratului de la Viena să dezlege lanțurile de robie ale românilor din Ardeal și Țara Ungurească“, pentru care „cutezanța“ au fost „trecuți o viață întreagă prin persecutări și suferințe fără nume“¹⁹.

Peste cîțiva ani, ultimii „supraviețuitori ai celor 300 de luptători“ au pășit pe drumul fără de întoarcere, cu conștiința împlinirii datoriei față de patria română pe care au iubit-o și slujit-o cu adevărat devotament pînă în ultima clipă a vieții.

TRAIAN RUS

DER VEREIN DER MEMORANDUMSKÄMPFER

(Zusammenfassung)

Die anwesende Mitteilung beschreibt die Tätigkeit des Vereins der Memorandumkämpfer, die in Jahre 1931 in Klausenburg (Cluj-Napoca) geschaffen wurde. Der Verein umfasste ungefähr 42 Memorandisten, die damals noch ins Leben waren.

Sie wünschten, in ersten Reihe, die Rechte des rumänischen Volkes zu schützen und die Vaterlandliebe bei jugentlichen Generation zu einführen.

¹⁷ *Idem*, f. 6—7.

¹⁸ Este vorba de: Boiu Ioan Baptist, Boiu Olimpiu, Baliban Antoniu, Biltiu Aurel, Bran Emil, Colcer Victor, Cuparescu Ioan, Fedorca Alexe, Harsan Victor Pop, Georgescu Ilie, Maniu Cassiu, Moldovan Silviu, Nicola Enea, Pocol Vasile, Scurtu Vasile, Suciu Vasile, Teban Maxim, Teban Petru (*Idem*, dos. 430/1939—1940, f. 101).

¹⁹ *Idem*, f. 219.